

ЦЯЛОТО ИНТЕРВЮ

Посланик Любомир Шопов е дипломат с кариера, преминала по горещи точки. Той е син на дългогодишния шеф на Държавна сигурност Григор Шопов. Роден е през 1942 г. в София, завършва дипломация в Московския институт за международни отношения (МГИМО). Работи в посолството на България в Москва. Пет години е ръководител на българската правителствена делегация на преговорите между Варшавския договор и НАТО във Виена за разоръжаването в Централна Европа. От 1985 до 1988 г. е началник на отдел „Балкански страни” във външно министерство. От ноември 1988 до декември 1989 г. е завеждащ отдел на ЦК на БКП, който отговаря за българските турци. Автор е на книгите „Отдел „Трети” и „Геноцид”. „На какво основание трябва да бъдат лустрирани служители от ДС, а агенти на ДС да са шефове на парламентарни групи” – казва той в интервю пред в. „Уикенд”.

- Господин Шопов, нека разкрием една мистерия – вярно ли е, че бащата на Цветанов е бил шофьор на вашия баща?

- Не, не е вярно. Помня обаче бащата на Цветанов, засичали сме се случайно. Татко работеше до много късно всяка вечер, а също и в събота и неделя. Обикновено освобождаваше персоналния си шофьор. За 30-те години, през които беше начело на ДС, той имаше трима шофьори. Бащата на Цветанов не е бил сред тях. Той беше дежурен шофьор в едно от поделенията на ДС и когато се е налагало късно вечер баща ми да се прибере, се е обаждал на дежурния по министерство. Звънеше, пращаха му кола. Моите впечатления от бащата на Цветанов, макар и бегли, са много добри. По едно време имаше слух, че Цветанов е бил мой шофьор. И това не е вярно. В отдел „Балкански страни” имахме шофьор с това име, но не беше той.

- Какъв човек беше вашият баща?

- Човек с достойнство. Внимателен, човечен, не се нагаждаше, но се вслушваше в чуждото мнение. Пред дома ни често го чакаха непознати, с които той разговаряше. Разрешаваше житейски проблеми, в това число даде задграничен паспорт на Желю Желев

за Белгия, след като той вече беше издал „Фашизма”. Юлия Берберян взе паспорт за САЩ и дъщерите ѝ станаха световноизвестни тенисистки. Боян Радев беше възстановен на работа в МВР. Боян Биолчев получи паспорт за Франция. Такива случаи са стотици. По свой начин баща ми коригираше несправедливости, наложени от системата.

- Според вас в потока от слухове ще изплува ли някога истината за безкрайния български преход?

- Това, което става в България, е плод на новата политическа класа. Тя прави всичко възможно да се докопа до властта единствено с цел да забогатява. Това е български патент. Тези хора се самосъздадоха, наместиха се в обособени ниши.

- Как така се самосъздадоха, нямат ли кукловод, не са ли марионетки на ДС?

- Ще ви разкажа нещо интересно. В началото на август 1989 г. Тодор Живков пише писмо до Григор Шопов. В него го критикува и му отправя упреци, че не го информират за създадените в чужбина фирми под егидата и по разпореждане на Андрей Луканов. Специално пише за виенската фирма „Лотос”, в която е сестрата на Луканов – Мария. Живков негодува, че се харчат държавни пари за скъпо оборудване, за автомобили, че това е безобразие. Той настоява, независимо от високите постове, на Луканов в държавата и партията, ДС да се заеме с разкриването на всички детайли и подробности около тази и други фирми. Живков е наясно с комбинативните способности и задкулисните игри на Луканов и дава указания на Григор Шопов да създаде екип, който да работи по въпроса. ДС и до този момент беше документирала всички действия на тези „лотосчета”, които бяха създавани целенасочено в чужбина като прикритие на българското разузнаване. Всички те след 10 ноември станаха частна собственост.

- Как бяха откраднати?

- Тези пари и фирми потънаха, защото Андрей Луканов направи това възможно. Те не изпълниха своето предназначение, за което бяха създадени. След това той даде възможност да се прикрият кражбите. Измиха си ръцете с ДС. Разполагам с информация, че предстоеше пленум на ЦК на БКП, на който тези факти за Луканов, за изпомпването на огромни масиви пари, щяха да

бъдат разгледани. Той щеше да бъде освободен от състава на Политбюро и даден на съд. Това беше катализаторът за неговата активна дейност около смяната на Тодор Живков.

- Искате да кажете, че той е провокирал махането на Живков?

- От стремежа да се опази като политическа фигура идваше омразата му и желанието всичко, свързано с Живков, да бъде окаляно и очерняно. Нито Петър Младенов, нито Лилов бяха заинтересовани Живков да бъде вкаран в затвора. Всички действия, които бяха предприети към него, а също и към ДС, бяха дело на Луканов. Дълги години той е бил наблюдаван, давал си е сметка, че ДС е документирала неговата дейност, знаел е, че кариерата и политическото му битие висят на косъм. При това какво отношение е могъл да има след като е бил зависим от едно или друго действие на ДС и е висял на ченгел.

- Вярно ли е, че Луканов е създал СДС?

- Да, СДС беше създадено с негово участие. Той им даде сгради, хартия, която се вкарваше от Русия и от Гърция, всичко, което ставаше през първите години.

- Днес обаче семейството му се оплаква, че са бедни.

- Напълно е възможно, защото при Андрей Луканов основното беше стремежът към власт, колкото се може повече и по-неограничена. Него не го интересуваха парите, опияняваше го властта като възможност да се разпорежда с държавата, с хората, с отделните направления на икономиката. Парите не бяха на преден план. В онзи период Петър Младенов не беше добре здравословно. Той се подведе по Луканов, но направи гаф с изречението за танковете. Тогава Луканов му заби и на него нож в гърба - Димитър Шумналиев излезе с водеща статия във в. „Дума”, че такива като Петър Младенов, които не могат да се справят със ситуацията, трябва да си подадат оставка и да се махнат от политическата сцена. На следващия ден Петър Младенов отива в една от резиденциите в Бояна, където се събирали близки до него политици. Казал им - другари, аз бях дотук, оправяйте се вече сами. След това той повече никога не се вижда и не разговаря с Луканов.

- Те не бяха ли близки?

- Те бяха учиха в един курс в Москва и дълги години бяха заедно. Младенов обаче получи по-бързо развитие в кариерата си. И двамата след МГИМО не постъпиха във външно министерство, като една от причините беше, че тогавашният министър Иван Башев беше въвел тежки изпити. Едва като получиш на тях не по-малко от 4,50, ти дават първия дипломатически ранг. Луканов каза, че не може да се яви, защото това би означавало да не се признае съветската система на висше образование. Той отиде на работа в Министерство на външната търговия и оттам замина в постоянното ни представителство в Женева. Петър Младенов започна като секретар на комсомола във Видин.

- Работил ли е за чужди служби Андрей Луканов, каквито слухове има от години?

- През 60-те години има сигнали и шифрограми от българския резидент в Женева за странни моменти в поведението на Луканов при общуването му с двама американци. По време на коктейли той най-дълго разговарял с тях. По-късно българското контраразузнаване разкрива и осъжда американски шпиони. Оказа се, че те са били вербувани точно от тези двама познати на Луканов американци. Това са факти.

- Вие отричате водещата роля на ДС за трагедията на прехода, но директорите на фалиралите банки излязоха до един нейни агенти и сътрудници.

- От 1960 до ноември 1989 г. баща ми е работил със седем министри на вътрешните работи – Руси Христов, Георги Цанков, Дико Диков, Ангел Солаков, Ангел Цанев, Димитър Стоянов. Не съм чувал техните деца да са банкери, милионери и т.н. Аз също нито съм банкер, нито съм приватизирал. Така е и при наследниците на другите зам.-министри на вътрешните работи. Не отричам обаче, че някои сътрудници на ДС забогатяха. За съжаление всеки, който се докопа до властта и застане начело на политическа сила е директен наследник на кукловодите и пряк участник в това, което се върши вече 25 години. Така е без изключение. Няма значение дали е лява, дясна или центристка сила. Най-тъжното е, че днес хората днес могат да покажат индиректните собственици на банките и на големите фирми, но българските разузнавателни органи не си мърдат

пръстта, за да има поне елементарна справедливост. Нямам нищо против човек да забогатява, но нека да не е за сметка на народа.

- Защо тогава сте против разкриването на досиетата на ДС-сътрудниците?

- Защото има груби нарушения и двоен стандарт. ДС е вече мръсен, окалян, опетнен термин. Но през годините тя е работила в рамките на закони и ясни правила. Сега се отъждествява единствено с Шесто управление, а нейната основна дейност не се изчерпва само с проучване на настроенятията сред интелигенцията. ДС е работила преди всичко срещу чуждите разузнавателни служби, за опазване на икономическите и финансовите структури на страната и срещу терора. Сега със закона за досиетата се наложи антидемократичен подход за колективна отговорност, който поставя всички под общ знаменател. На гилотината отиват хиляди хора, които са работили за интересите на държавата. От другата страна е поставена колективната безотговорност на правителствата. На какво основание трябва да бъдат лустрирани служители от ДС, а агенти на ДС да са шефове на парламентарни групи и от тази висока трибуна те поучават българския народ и му дават акъл за морал. Политиците ни, впрочем, достатъчно се оядоха, крайно време е вече да почнат да мислят и за народа си, докато той не се е усетил и ги прогонил. А може би и този момент вече е назрял.

- Как виждате ролята на БСП в тези процеси?

- Не може една партия да се отрече от миналото си, да бозае от сетните сили на хората, които са си давали живота за нея, не може да ги използва и манипулира, да се обогатява с кланове, и да очаква изборни успехи. В тази партия на най-високите постове бяха сложени абсолютно неподготвени хора. Ще ви дам пример. Георги Първанов, когато беше избран за председател на БСП, нямаше нито кой знае каква научна кариера, нито партиен стаж и опит, нищо. Той беше обикновен научен работник. Нямам нищо против него, казвам факти. Същото е при Сергей Станишев - човек без 5 дена трудов стаж, оглави не само партията, но стана и премиер. Човек трябва да е минал през различни ситуации, да се е сблъсквал с реални проблеми, за да взема самостоятелни решения. Иначе става играч. Видя се, че и двамата са политикани, които мислят само за своята кариера и его, а интересите на

държавата са на заден план, някъде между сложните изречения, които са наизустили и премятат напред-назад. Те нанесоха тежки вреди и щети на българския национален интерес.

- Завършили сте елитния МГИМО. Поддържате ли връзка с вашите колеги оттам?

- Отидох в МГИМО след казармата, без привилегии, а след тежки изпити. Там в общежитието живеехме четирима – руснак, монголец виетнамец и аз. Руснакът - Анатолий Плотников беше кръгъл сирак, уволнил се от армията и дори нямаше цивилни дрехи. Дипломира се и стана много известен съветски дипломат, с високи позиции, невероятен човек. Имаше много такива като него. В същото време мои състуденти бяха синът на Юрий Андропов, на Семьон Цвигун – първият зам.-шеф на КГБ, който беше колега на моя баща. Там заварих Луканов, Петър Младенов, Румен Сербезов.

- Кое беше най-голямото ви изпитание като дипломат в годините на студената война?

- В периода на студената война преговорите във Виена бяха единственият форум, на който можеха да се обменят мнения между Изтока и Запада. България често беше посредник в някои ситуации. Там работих с посланици от световно ниво – Николай Тарасов, дълги години член на Международния съд в Хага, Валериан Михайлов, американците Джонатан Дийн, Ричард Стаар – шеф на радио „Свободна Европа”, с представители на Пентагона и ЦРУ. Ричард Стаар беше запален тенисист и непрекъснато ме канеше на корта.

- Може ли на такива форуми да се създадат лични контакти?

- Разбира се, че може. Работихме много добре с турския посланик Барукчу, който преди да дойде във Виена, беше посланик в София. Там се запознах и с Едуард Боульнд, който е бил посланик на Великобритания у нас. Оказа се, че един от ръководителите на турската делегация - посланик Инхан е син на изселници от България. Обичаше много нашата страна, имаше бегли спомени, защото е бил малък, когато е напуснал с родителите си България. Това са изключителни дипломати. Преди една –две години в чужбина се видях с един от американските дипломати от тези преговори. С някои от руските представители си пишем по интернет и досега.

- Връщате се от Виена точно по време на възродителния процес, не съжалявате ли за това?

- Настоявах пред Петър Младенов да бъде върнат в България. Той много се учуди и каза: „Всички идват при мен да молят да се удължи мандатът им, а ти две години подред ме молиш да се върнеш”. Когато през януари 1985 г. оглавих отдел „Балкански страни” във външно министерство, се сменяха имената и имаше рязко изостряне на отношенията между България и Турция.

Турция поиска Тодор Живков да приеме специален пратеник на президента ген. Кенан Еврен. Междувременно турският посланик поиска среща с Петър Младенов и аз участвах в този разговор. Той дойде с протестна нота в ръка и с твърдение, че у нас има турско национално малцинство и Турция има право да се грижи за него. Така започна една динамична работа в продължение на 4 години. Независимо от проблемите, които имахме с Турция, намирахме начин да ги решаваме.

Когато пък оглавих отдела на ЦК на БКП, който работи с българските турци, самият живот вече налагаше корекции. Махнахме ограниченията в използването на турския език на обществени места, забраните за облекло и ритуали, но напрежението сред тези хора беше високо. Те с основание бяха разтърсени, но в същото време турските специални служби и турската пропаганда работеха с неимоверна активност - възстановиха дейността на някои агенти, създадоха нови групи. Имаше една ситуация, при която всяко подпомагане на изселнически настроения се смяташе за геройство. Турция продължаваше да нагнетява обстановката сред тези хора. Тя причини доброволното изселване на 360 хил. души през 1989 г.

- Имало ли е наистина опасност да се откъснат части от България?

- Основните искания бяха за връщане на турските имена и за автономия. Не се споменаваха конкретни райони, но практически исканията бяха за всички части с турско население – от Кърджали до Шумен. Стигна се и до сблъсъци. Знаехме за указанията, които получават активистите - да се стигне до жертви, за да получи Турция допълнителни козове да оказва натиск върху България на международни форуми. Българското контраразузнаване беше пробило шифърът на турското посолство и разполагахме с данни

от потока информация, който вървеше между посолството и външното им министерство и други служби.

- Значи сте разкрили турската агентурата тук?

- Агентурата не се е обявявала по този код. Там вървяха политически указания, но по агентурата работеше много сериозно контраразузнаването. В продължение на 25 години бяха разкрити и обезвредени около 30 нелегални групи с указания и помощта от действащи турски разузнавачи, които работеха под прикритието на консулствата и на посолството. Много хора бяха разобличени и осъдени за шпионаж. Битката беше сериозна, защото Турция и България, които независимо от тежкото историческо наследство, са имали нагласа да живеят в добросъседство, се оказаха в два коренно противоположни лагера – НАТО и Варшавския договор.

- Има ли политици, които са били от разбитите групи?

- Има и те са известни.

- Не е ли огромна грешка смяната на имената?

- Не съм участвал във вземането на тези решения. Очевидно е било наложено от изключителната активност на турското разузнаване и опасността от сепаратистки настроения. Това е подтикнало към решението. Не всички, които са със сменени имена, са турци. Има хора със смесен или неизяснен произход, а някои са и с български. Това е мюсюлманско население, защото османците не са разделяли населението на етнически, а на верски принцип. Тежкия изселнически проблем съществува и сега, защото тези хора, независимо, че пътуват насам-натам, не могат трайно да се установят, и да вземат постоянно решение за себе си. Турция е заинтересована да държи едно ядро на наша територия, което се лесно манипулира и което мисли винаги с носталгия за родината – майка. Това е напълно естествено и човешко. Нека се върнем обаче към едно посещение на турския президент ген. Кенан Еврен през 1973 г. в България. Еврен тогава прави изявление, че българските турци са български граждани и Турция не проявява интерес към тях. Той казва на Живков, че е право на България да работи с тях. Това е формулирано в съвместно изявление за печата.

- Имаше ли задкулисие и по време на възродителния процес?

- Имаше секретни преговори, които бяха в Женева през декември 1987 г. и през януари 1988. Изострянето на отношенията по това време беше толкова голямо, че трябваше да седнем и да обсъдим някои въпроси, без да се сблъскваме с журналисти и телевизионни камери.

- Как стигнахте до тях?

- Със съдействието на руския посланик се споразумяхме да се срещнем в Женева. Настанихме се в два хотела. От тяхна страна участваха Нюсхет Кандемир, който беше първи зам.-министър на външните работи и двама високопоставени дипломати. От наша страна първите разговори се водеха от Иван Ганев, зам.-министър на външните работи, с участието на Дончо Пеев, тогава завеждащ секция „Турция” и аз. На втория тур от българска страна аз водех разговорите.

- Имаше ли конкретни резултати от тези преговори?

- Договорихме се ускорено да се изпращат деца, чиито родители са заминали в Турция. Оказа се, че забавянето не е по наша вина. Имаше бюрократични пречки при получаването на турски визи. Тогава дадохме съгласие и за Наим Сюлейманноглу да участва от името на Турция в световно първенство. Ако не го бяхме дали, Турция никога нямаше да има златен медал. Направихме жест. В рамките на втория контакт се споразумяхме да направим среща на река Резовска.

- Отново тайно и без журналисти?

- Да, срещнахме се през пролетта на 1988 г. Помня, че беше пълноводие, викахме през брега, спуснахме лодка, преплувахме реката. Срещнахме се в тяхната гранична заграда, на другия ден се видяхме на наша територия, в сградата на училището. Трябваше да обсъдим много хуманитарни проблеми. Днес Турция вече е решила проблемите с изселниците – те получават своите пенсии от България. Вече са изплатени над 1 млрд. лева, които са заслужено получени. Но какво е направила Турция за земите на тракийските и малоазиатските бежанци? От 1912 до 1925 г. турската армия избива около 60 хиляди българи, заграбени са около 3 милиона и 500 хиляди декара частна българска земя. Това е престъпление срещу човечеството и за него няма давност. Може да кажат, че е частен проблем, но турската армия не е била частна, както и администрацията, която

е раздавала чуждите земи. В същото време и България не заема ясна и категорична позиция за това престъпление и за земите на тракийските бежанци.

- Какво си говорят дипломатите извън протокола при такива преговори?

-Въпреки острите теми, се отнасяме с уважение като колеги. От Женева имам интересен спомен. Дончо Пеев имаше навик винаги да носи малко шишенце с ракийка. Имахме дипломатическо куфарче, оборудвано със записваща техника. Видяхме, че и те носят такава, бяха последна дума на техниката. Седяхме в хотелската зала и разговаряхме вече 3-4 часа. Дончо отвори куфарчето да вземе лист, за да си води бележки. Тогава замириса на домашна ракия. Аз се смутих, а турците се усмигнаха. Турският зам.-министър каза: „Познат аромат!“. Дончо отвърна – ако не бяхме в толкова напрегната ситуация, щях да ви я предложа, а турците отговориха – и ние щяхме да я приемем. След това ни поканиха на обяд, а ние тях на вечеря. Самият Дончо Пеев, когато бил на работа в Истанбул, живеел сред турци. Те обаче не знаели, че е българин и са искали да го предложат за районен кмет. Това е факт. Едва тогава това им обяснил, че е български дипломат. С Турция можем да решим проблемите си, защото те разбират от факти, аргументи и здрава позиция. Въпросът е кога ще се появи български държавник, който ще позволи тя да бъде формулирана и провеждана.

Снимки папка Shopov